

ГЕНЕТИКА
СРЕЩУ РАСИЗЪМ

ПОСЛЕДНИЯТ
ЛОВЕЦ НА МЕД

ПО УЛИЦИТЕ
НА ХАЙТИ

NATIONAL GEOGRAPHIC

БЪЛГАРИЯ

ЗАЩО СМЕ ДОБРИ? ЗАЩО СМЕ ЛОШИ?

Науката търси отговора

АПРИЛ 2018 г.

WWW.NATIONALGEOGRAPHIC.BG

Четири букви на генетичния код – А, С, G и T – са проектирани върху угандиеца Райън Лингърмилър. ДНК разкрива това, което цветът на кожата скрива: предците на Всички ни са африканци.

Под кожата

Какво точно е расата? Науката ни казва, че тя няма никакво генетично или научно основание. Всъщност е до голяма степен измислен етикет, използван да ни дефинира и разделя.

Текст: ЕЛИЗАБЕТ КОЛБЪРТ
Снимки: РОБИН ХАМЪНД

колекцията от черепа, която сега се помещава в Пенсилванския музей. Застанали сме над черепната кутия на особено едроглав холандец, който помогнал да се раздуе преценката на Мортън за капацитета на кавказката раса. След смъртта на Мортън през 1851 г. списание „Чарлстън Медикъл Джърнъл“ в Южна Каролина го похвалило за това, че „посочи на негъра истинското му място като представител на по-нисша раса“.

Днес Мортън е известен като бащата на научния расизъм. Толкова много от ужасите на последните няколко века могат да бъдат проследени до идеята, че една раса е по-нисша от друга, че разглеждането на колекцията му е плашещо преживяване. Ние все още живеем в съответствие с наследството на Мортън: расовите отлики продължават да дефинират политиката ни, кварталите ни и усещането ни за това кои сме.

Така стоят нещата, въпреки че това, което науката всъщност има да ни каже за расата, е точно обратното на твърденията на Мортън.

Черепа от колекцията на Самюел Мортън, бащата на научния расизъм, илюстрират неговата класификация на хората в пет раси – които били сътворени поотделно, твърдял той. От ляво на дясно: чернокожа жена и бял мъж, и двамата американци; мъж от коренното население на Мексико; кумайка и малайзиец.

Мортън смятал, че е идентифицирал неизменни и наследствени разлики между хората, но във времето, в което работел – малко преди Чарлс Дарвин да предложи теорията си за еволюцията и дълго преди откриването на ДНК, – учените нямали представа как се унаследяват белезите. Изследователите днес казват, че цялостната концепция за расата е изначално погрешна. Когато учените се заели да сглобят първия цялостен човешки геном, те умишлено събрали проби от хора, които се самоидентифицирали като представители на различни раси. През юни 2000 г., когато резултатите бяха обявени, Крейг Вентър, пионер на разчитането на ДНК, отбеляза:

вида са еволюирали в Евразия от хоминин, мигрирал извън Африка много по-рано. Някои учени също така вярват, че преселението преди 60 000 години било всъщност втората вълна от съвременни хора, напускащи Африка. (Вж. картата на стр. 39.) Ако това е така, съдейки по днешния ни геном, втората вълна погълнала първата. Потомците на всички тези мигранти се разпилели по света. Преди 50 000 години те вече били достигнали Австралия. Преди 45 000 години се заселили в Сибир, а преди 15 000 били достигнали до Южна Америка. Докато се придвижвали, създали нови групи, които се изолирали географски една от друга и придобили собствен отличителен набор от генетични мутации.

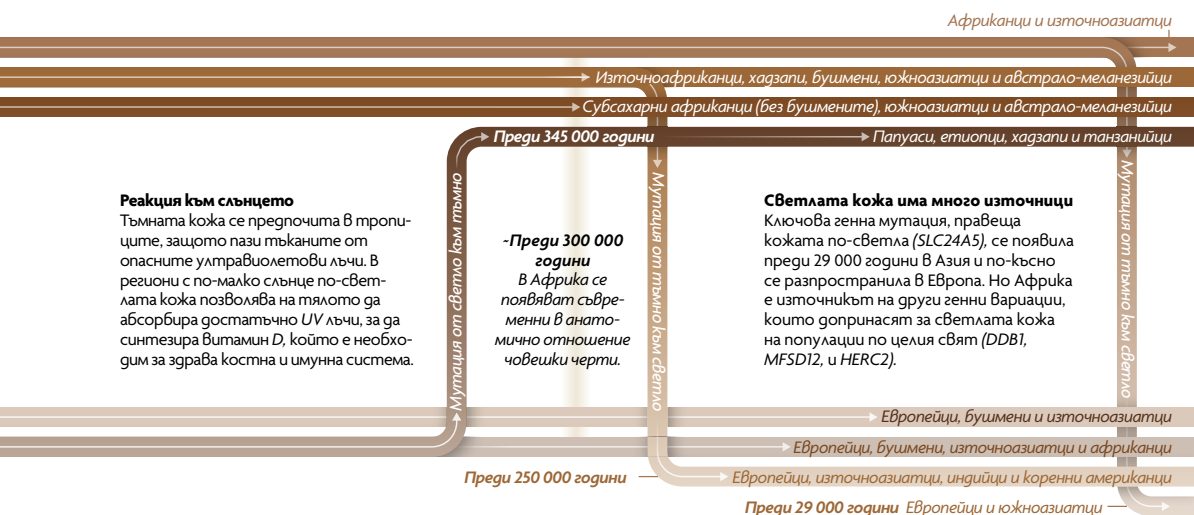
Повечето от тези малки промени не били нито полезни, нито вредни. Но от време на време се появявала мутация, която се оказвала благоприятна в нова среда. Под натиска на естествения отбор тя се разпространявала бързо сред местната популация. Например на голяма височина кислородът е малко, затова при хората, заселили Етиопското плато, Тибет или Алтиплано в Андите, предимство носели мутации, които им помагали да се справят с разрежения въздух. По подобен начин инуитите, които възприели меню от морска храна, богата на мастни киселини, имат генетични промени, които са им помогнали да се адаптират към нея.

Понякога е ясно, че естественият отбор е предпочел някаква мутация, но не е ясно

защо. Такъв е случаят с вариант на ген, наречен *EDAR*. Повечето хора от източноазиатски произход и коренните американци имат поне едно копие от варианта, наречен *370A*, а мнозина притежават и по две. Но той е рядък сред хора от африкански и европейски произход.

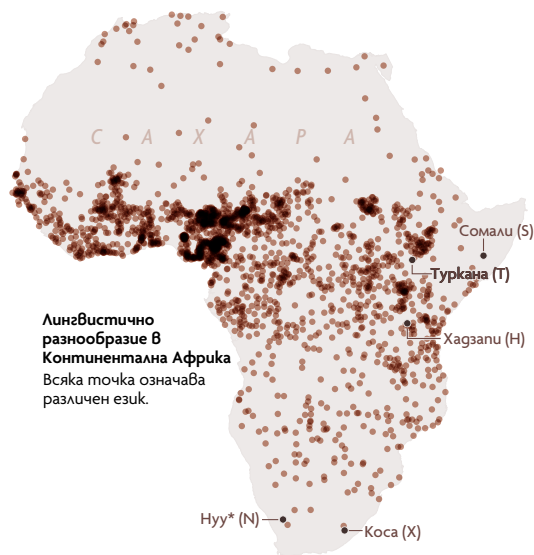
В медицинския институт „Перелман“ към Пенсилванския университет специалистката по генетика Яна Камберов е вложила в мишки източноазиатският вариант на *EDAR* с надеждата да разбере какво прави той. Тези мишки се различават от братовчедите си по дискретен, но показателен начин. Косъмчетата в козината им са по-дебели, потните им жлези са повече и мазнината около млечните им жлези е по-малко.

Мишките на Камберов помагат да си обясним защо някои източноазиатци и коренни американци имат по-гъста коса и повече потни жлези. (Ефектът на *EDAR* върху човешките млечни жлези е неясен.) Но не издават еволюционната причина за това. Може би, предполага Камберов, предците на съвременните източноазиатци в някакъв момент са се сблъскали с климатични условия, в които са им били полезни повече потни жлези. Или пък може би погъстата им коса е отблъсквала паразитите. Или пък *370A* носел други облаги, които тя тепърва трябва да открие, а промените, които е идентифицирала, са просто странични ефекти. Генетиката често работи

Разнообразието в Африка е по- голямо, отколкото на всички други континенти

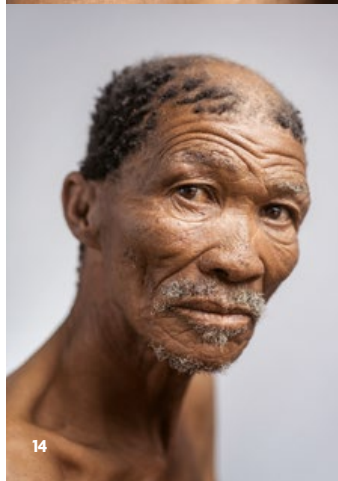
Това е, защото съвременните хора са се появили в Африка и са живели там най-дълго. Имали са време да развият огромно генетично разнообразие, включително цвета на кожата. Изследователите използват лингвистичното разнообразие в Африка – там има над 2000 езика (вж. картата) – като отправна точка. Фотографът Робин Хамънд посетил пет представителни езикови общности. Портретите му покриват цветовия спектър от Неилтон Валбой (горе вляво), момче койсан от Южна Африка, до Акаторот Йеле (долу вдясно), момиче туркана в Кения. „Няма хомогенна африканска раса – казва генетикът Сара Тишкоф. – Такова нещо не съществува.“

1. Неилтон Валбой (N), 2. Айзък Агамс (N), 3. Садам Абдирисак (S), 4. Хелена Хамиси (H), 5. Егжоре Елипан Абонг (T), 6. Бианка Спрингбок (N), 7. Аюб Абдулахи (S), 8. Мохамед Али (S), 9. Ериньок Ейен (T), 10. Йохана Копер (N), 11. Давид Ваблоу (N), 12. Чихида Ван Нийл (N), 13. Тулиса Нексукума (X), 14. Петрус Валбой (N), 15. Абдулахи Мохамед (S), 16. Палангжо Каунда (H), 17. Монуабиси Макома (X), 18. Акаторот Йеле (T)

* Нуу е един от многото езици на койсаните.

КАРТИ НА NGM. ИЗТОЧНИЦИ: GLOTTOLOG 3.1, ИНСТИТУТ ЗА ИЗУЧАВАНЕ НА ЧОВЕШКАТА ИСТОРИЯ „МАКС ПЛАНК“; САРА ТИШКОФ, ПЕНСИЛВАНСКИ УНИВЕРСИТЕТ; БРЕНА ХЕН, УНИВЕРСИТЕТ „СТОУНИ БРУК“; НЮ ЙОРК РИЧАРД Е.У. БЪРА, КОЛОРАДСКИ ЩАТСКИ УНИВЕРСИТЕТ

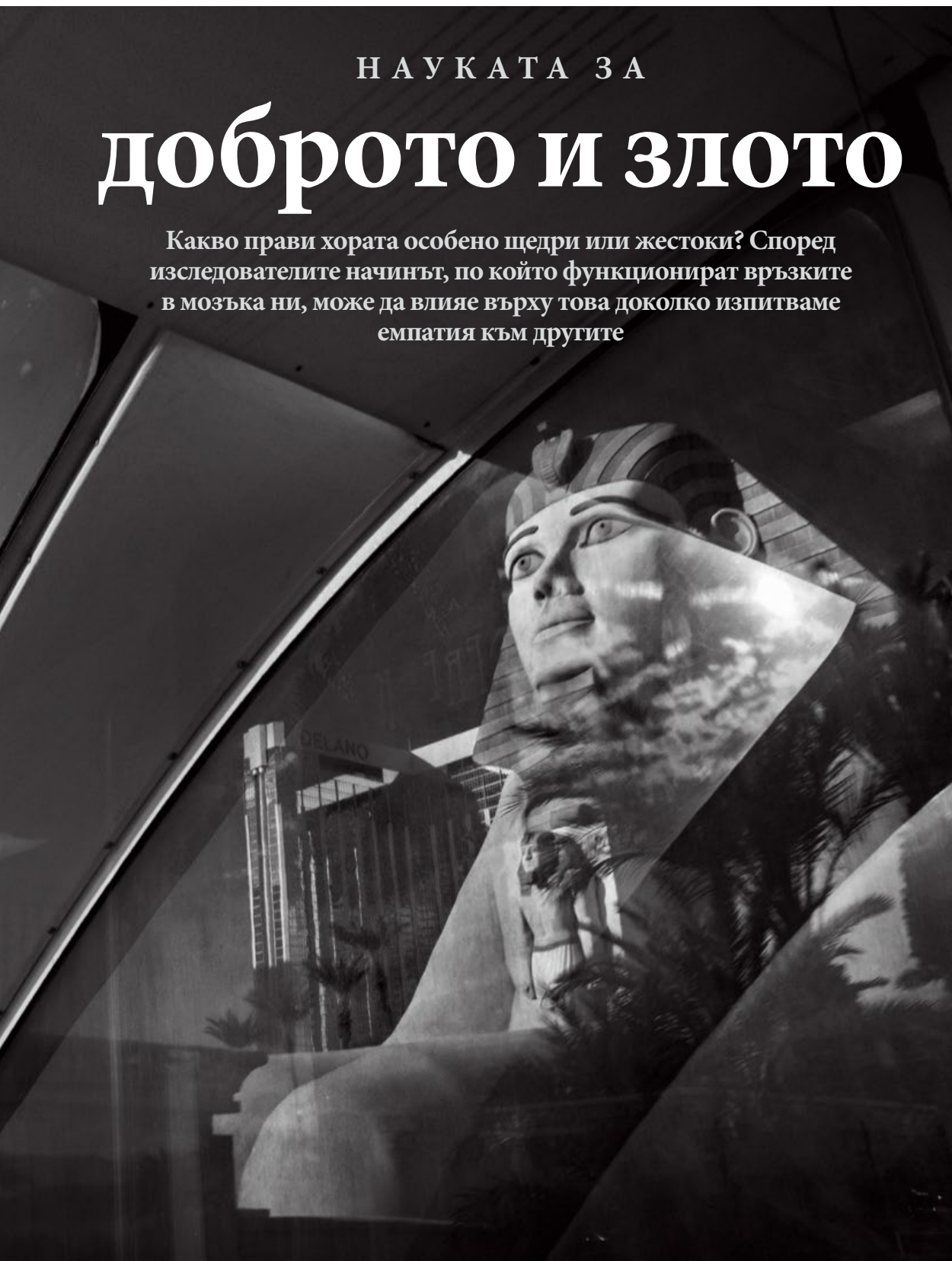

Стреляйки от 32-рия етаж на хотел, мъж, въоръжен с полуавтоматични пушки, преработени да стрелят в автоматичен режим, изсипал над 1000 куршума над музикален фестивал.

НАУКАТА ЗА

ДОБРОТО И ЗЛОТО

Какво прави хората особено щедри или жестоки? Според изследователите начинът, по който функционират връзките в мозъка ни, може да влияе върху това доколко изпитваме емпатия към другите

Текст: Юдиджит Батачарджи

Снимки: Лин Джонсън

От кухненския прозорец на караваната си в Оубърн, Илинойс, Ашли Олдридж ясно виждала бариерата на железопътния прелез на стотина метра оттам.

Когато 19-годишната майка за пръв път зърнала мъжа в инвалидната количка, тя тъкмо била нахранила двете си деца. Олдридж забелязала, че инвалидната количка не се движи. Била заклещена между релсите. Мъжът крещял за помощ, докато край него преминали мотоциклет и две коли, без да спрат. После чула локомотивната свирка и звъна на спускащата се бариера, сигнализиращи, че идва влак. Олдридж изтичала боса по чакъла покрай релсите. Когато стигнала до мъжа, влакът вече бил на по-малко от километър от тях, носейки се със 125 км/ч. След като не успяла да измъкне заклещената количка, тя обгърнала с ръце мъжа откъм гърба и дръпнала с всички сили. Паднала назад, издърпвайки го от стола. Само след секунди влакът смазал инвалидната количка.

Мъжът, когото Олдридж спасила в този септемврийски следобед през 2015 г., ѝ бил напълно непознат. Героичната ѝ постъпка е пример за това, което учените наричат краен алтруизъм – себеотрицателни действия с цел да се помогне на хора, които нямат нищо общо със спасителя, излагащ себе си на сериозен риск. Не е изненадващо, че много от тези герои – като например Рой Клайн, майор от израелската армия, който скочил

Мика Флечър

НАМЕСА В ПОМОЩ НА НЕПОЗНАТИ

Флечър и двама други мъже защитили две жени – едната с хиджаб – от мъж, който бълвал антимиюсюлмански обиди в трагската железница в Портланд. Нападателят намушкал и тримата мъже. Двамата починали, а Флечър получил дълбока рана във врата. Той казва, че инстинктивно се намесил, за да помогне на жените. Диагностициран с разстройство от аутистичния спектър като геме, той бил тормозен и бит. „Ако сме истинско общество, от всеки се очаква да защитава останалите“ – казва той.

Изследователите са открили, че емпатията е искрата, която разпалва състраданието и ни кара да помагаме на другите.

и загрижени жестове. През първата си година бебетата също така показват признаци, че се опитват да разберат страданието, което наблюдават. Деца на година и половина често превръщат емпатията си в позитивни социални поведения като прегръдка.

Но това не се отнася до всички деца. При една малка част от тях, в началото на втората година от живота им, изследователите наблюдават т.нар. активно незачитане на другите. „Когато някой каже, че се е наранил – казва изследователката Каролайн Зан-Уаскълър, – тези деца ще му се присмееят или ще го блъснат и ще кажат: „Не те боли“ или „Трябва да внимаваш повече“, като го казват с осъдителен тон.“ Проследявайки тези малки деца, докато растели, Зан-Уаскълър и колежката ѝ психолог Су Хюн Ре открили, че има голяма вероятност те да развият антисоциални наклонности и да се забъркат в неприятности.

Други изследвания са измервали безчувствеността и липсата на емоции у подрастващи с въпроси от рода на това дали участникът е изпитвал угризения, ако е направил нещо лошо. Тези със силно изразени черти от спектъра „безчувственост – липса на емоции“ като цяло имат чести и тежки поведенчески проблеми. Изследователите са открили също и че някои от тези подрастващи в крайна сметка извършват тежки престъпления. Някои могат да се превърнат в пълни психопати като възрастни – индивиди със студено, пресметливо сърце, които не биха трепнали, извършвайки най-ужасяващите деяния, които можем да си представим. (Повечето психопати са мъже.)

Ако дефицитът на емпатия в основата на психопатологичните поведения може да се проследи по целия път обратно до ранното детство, дали злото не се крие в гените? Отговорът не е категорично „не“ или „да“. Влияние оказва както наследствеността, така и възпитанието. Изследвания на близнаци са показали, че чертите, свързани с безчувствеността и липсата на емоции, демонстрирани от някои малки деца и подрастващи, произхождат до голяма степен от гените, наследени от тях. И все пак в изследване на 561 деца, родени от майки с история на антисоциално поведение, изследователите открили, че за тези от тях, живеещи в приемни семейства, които им осигурявали топла и подкрепяща среда, било далеч по-малко вероятно да демонстрират черти, свързани с безчувственост и липса на емоции, отколкото за тези с приемни семейства, които не били толкова подкрепящи.

Децата, родени със затруднения с проявяването на емпатия, често не са в състояние да си отдъхнат. „Ако имате дете, което не показва привързаност по същия начин като типично развиващо се дете, ако не показва емпатия, то това дете ще предизвика много по-различни реакции у хората около себе си, от дете, което е по-послушно и по-емпатично – казва психолог-изследователят Еси Видинг. – И много от тези деца, разбира се, живеят с биологичните си семейства, така че често преживяват двойния удар да имат родители, които вероятно са по-зле подготвени за множество родителски задължения, не са много добри в проявяването на емпатия и в справянето със собствените си емоции.“

ПОЖАРНИКАРИТЕ ОТЧАЯНО се опитвали да спасят шестте деца на сем. Филпот от горящата им къща в Дърби, Великобритания, в ранните часове на 11 май 2012 г. Когато спасителите най-сетне успели да стигнат до горния етаж, където спели децата, само едно от тях било живо. И това момченце обаче починало два дни по-късно в болницата. Полицията заподозряла палеж.

Поправителен център за подрастващи в Мендота

ОПИТ ДА СЕ МОДЕЛИРА МОЗЪКЪТ ДА ПОСТЪПВА ПРАВИЛНО

В тази институция в Уисконсин за агресивни престъпници младежи една програма спомога да се предпазят много от тях от превръщането им в закоравели бандити. Въз основа на ежедневното им поведение юношите могат да печелят или да губят привилегии за следващия ден, като например да играят видеоигри. Този подход им позволява да изкупват грешките си на всеки 24 часа. Тук момче държи графика на средноседмичните си точки в продължение на година.

Социалният ни ум е пластичен дори и на зряла възраст и можем да се научим да сме по-мили и щедри.

За изследването Марш и колегите ѝ събрали 19 донори от цялата страна. Изследователите показали на всеки серия черно-бели снимки на лицеви изражения, някои уплашени, някои гневни, а други неутрални, докато мозъците им били сканирани с ядрено-магнитен томограф, за да се наблюдават едновременно активността и структурата им.

Когато гледали уплашени лица, донорите показали по-голям отклик в дясната част на амигдалата, отколкото контролната група. Освен това изследователите открили, че дясната част на амигдалата им била средно с 8% по-голяма. Подобни проучвания, правени преди това при пациенти с психопатия, открили обратното: амигдалата в мозъка на психопатите е по-малка и се активира по-рядко от тази на хората от контролната група, когато реагират на уплашени лица.

„Уплашеното изражение предизвиква тревога и загриженост. Ако не реагирате на това изражение, вероятно няма да сте загрижени за другите хора – обяснява Марш. – А алтруистичните бъбречни донори изглежда просто са много чувствителни към страданията на другите, като страхът е най-острата форма на страдание – може би отчасти защото амигдалата им е по-голяма от средното.“

МНОЗИНСТВОТО ХОРА В СВЕТА не са нито крайни алтруисти, нито психопати и за повечето индивиди в което и да е общество не е обичайно да извършват жестокости. И все пак има геноциди – организирани масови убийства, които изискват съучастничеството и

бездействието на голям брой хора. Социални групи, организирани по етническа, национална, расова или религиозна линия, многократно са извършвали зверства спрямо други групи. В газовите камери на нацистка Германия са изстребени милиони евреи, комунистическият режим на Червените кхмери избивал камбоджанските си сънародници в Полетата на смъртта, екстремистите от племето хуту в Руанда изклали с мачетата няколкостотин хиляди представители на племето тутси и умерени хуту, а терористите от Ислямска държава избиват иракските язиди – на практика всяка част на света изглежда е била засягана от геноцид.

Начинът, по който гласът на съвестта бива заглушаван, може да бъде отчасти разбран чрез експерименти, проведени от психолога Стенли Милграм. В тези проучвания от участниците се изисквало да подлагат на електрошок човек в друго помещение, ако не успее да отговори вярно на въпроси, като волтажът се увеличава с всеки погрешен отговор. Подтиквани от лице в лабораторна престилка, участниците често увеличавали волтажа на електрошока до опасно високи нива. Токовете удари не били истински и виковете на болка, които участниците чували, били записани предварително, но участниците разбирали това едва по-късно. Проучванията демонстрирали нещо, което Милграм описал като „изумителната готовност на възрастните да направят почти всичко, стига да им бъде наредено от авторитет“.

Грегъри Стантън, основател на *Genocide Watch*, организация с идеална цел, която работи за предотвратяването на масовите убийства, е идентифицирал етапите, които могат да накарат иначе порядъчни хора да извършва убийство. Започва се с това, че водачи демагози дефинират дадена целева група като „другия“ и заявяват, че тя е заплаха за интересите на поддръжниците им. Следва дискриминация и скоро водачите характеризират мишените си като втора ръка хора, което подкопава вътрешногруповата емпатия към „другия“.

Антъни Чавес

СПАСИТЕЛ НА ДРУГИТЕ

Когато Чавес видял до себе си жена, обляна в кръв на музикален фестивал в Лас Вегас, осъзнал, че той и приятелката му Деяна Торес (най-вляво) са под обстрел. Той ѝ помогнал да избяга а после видял друга зрителка, която били забелязали по-рано. „Очите ни се срещнаха и изразяваха абсолютен ужас – казва той. – Знаех, че трябва да остана там и да ѝ помогна.“ Той помогнал на нея и на още няколко души, като ги избутал зад презградата.

Уилям Рамирес

ДА СПРЕШ КУРШУМИТЕ

На път към работата си, където миел лодки, Рамирес (вляво) спасил полицаи от Маями от куршумите на мъж с автомат. Прекарал своя микробус между полицаия и стрелеца, отворил вратата, за да може полицаият да се качи, и бързо потеглил. „Не можех просто да отмина, без да направя нещо. Полицаяте рискуват живота си за хората през цялото време“ – казал той пред в-к *Sun Sentinel*.

Самер Атар

ЛЕЧИТЕЛ НА ПОСТРАДАЛИТЕ

Атар, хирург-ортопед от Чикаго, е бил доброволец в Ирак, Йордания и Сирия, за да лекува пациенти от конфликтни зони. Той почти не обърнал внимание на заплахите за живота си в опитите си да спасява другите. Докато Алепо бил под обсада през 2016 г., той бил последният американски лекар, който се оттеглил. „Аз не съм герой – пише той, – но бях заобиколен от такива.“

Ашли Олдридж

ДА ЗАГЪРБИШ СТРАХА

Олдридж, млада майка на две деца, изтичала боса до железопътна линия, за да спаси мъж, чиято инвалидна количка се била заклещила между релсите. Измъкнала го точно преди влакът да ги удари. „Не мисля за себе си като за герой, но децата ми твърдят, че съм – казва тя. – Просто помогнах на един човек – ако това беше дядо ми, щях също да се надявам, че някой ще му помогне.“

Последният събирач на мед

Мъж от народа кулунг в Непал
събира мед за черния пазар.
Пазачи на меда са капризни духове
и най-едрите пчели в света

Маули Дан се изкачва на 90 м височина по стълба от бамбукови въжета до
плячката си: див пчелин, пълен с невротоксичен мед. Димът от тлеещи-
те треви дезориентира пчелите, вероятно намалявайки броя на
ужилванията, които Маули ще понесе. Преди да сграбчи осигуряващото
въже до него, една погрешна стъпка би била фатална.

и като антисептик, а восъкът пътува до работилниците по уличките на Катманду, където го използват за отливане на бронзови статуи на богове и богини.

За Маули събирането на мед е единственият начин да спечели парите, нужни му, за да купува малкото продукти, които не може да произведе сам. Но колкото и важен да е медът за него и за други от селото му далеч под него, Маули вярва, че е време да спре да го прави. На 57 години е твърде възрастен, за да се занимава с това опасно сезонно събиране на мед. Пчелите жужат около него, жилият го по лицето, врата, ръцете, по босите крака и през дрехите.

Той обаче отхвърля тези мисли и се съсредоточава върху настоящото си занимание. Вдига крак към скалата и стъпва на малък ръб. Пуска въжената стълба и се дръпва настрани, за

С изпожилено лице и изтощено тяло след събирането на меда Маули си почива. Не смята усиления си труд за нещо особено; върши го, защото е избран, според вярата на кулунг, от дух, който му се явил насън. „Аз съм нищо – казва той, – просто статуя, направена от глина.“

да направи място на Асдан Кулунг, помощника му, за да дойде при него. Сега и двамата мъже са стъпили на тясната издатина. Той се движи бавно, но уверено, докато едва 3 м го разделят от плячката му. Тази последна отсечка от ронлива, мокра скала предлага места за захващане и стъпване, побиращи едва върховете на пръстите на Маули, и тъй като той няма осигуряващо въже, ако се изгърве, смъртта му ще е сигурна. В добавка към това предизвикателство той носи и почти осемметров бамбуков прът, закачен на едното му рамо, и държи стиска тлеещи треви между палеца и показалеца на дясната си ръка. Тънка струйка дим се издига от ръката му към раздразнените пчели. Ако въздушните течения му съдействат, димът може да обгърне пчелите и леко да ги обърка, докато той се приближи.

Пчелинът пулсира като субуфер, а всяка пулсация изпраща вълни от гневни пчели във въздуха. Те продължават да кръжат около Маули, но той не трепва. Вместо това мърмори кулунгска мантра, целяща да успокои пчелите и духовете, обитаващи скалата: „Ти си Рангкеми. Ти си един от духовете на пчелите. Ние не сме крадци. Не сме бандити. Ние сме с нашите предци. Моля ви, отлитайте. Моля ви, тръгнете си.“

Рангкеми, духът пазител на пчелите и на трудните, опасни места, винаги е закрилял Маули. С това знание в сърцето си Маули не показва страх, когато се впуска в най-трудната част от изкачването.

ОТ ВЕКОВЕ НАРОДЪТ КУЛУНГ ЖИВЕЕ ИЗОЛИРАН ОТ външния свят заради гъстата джунгла, заобикаляща родното им място в дълбоко ждрело, издълбано от р. Хонгу. Въпреки че връх Еверест е отдалечен само на една долина северно от тези хималайски предпланини, областта си остава изолирана и откъсната.

Но с всяка година външният свят идва все по-близо. На два дни разстояние пеша от

на един много изтощен човек. „Уморен съм и не искам повече да правя това – казва той. – Единствената причина, поради която все още го правя, е, че съм беден и че никой друг няма да го прави.“

Един от племенниците на Маули седи върху единствената мебел в тъмната стая – дървесен дънер, забит в ъгъла. Косата му стърчи остро във всички посоки, подчертавайки тесните му дънки и черната му тениска. Той няма никакъв интерес да следва чичо си нагоре по скалите.

Що се отнася до синовете му, Маули не ги пуска да събират мед. „Хората, които се катерят по скалите, са откачени – казва той. – Моите деца ходят на училище, за да не им се налага да го правят.“

Очевидният му наследник като главен събирач на мед е помощникът му Асдан, който е жилив и силен, в началото на 40-те и е водач на общността. Двамата с Маули са работили на скалите 15 години, но през цялото това време Асдан така и не сънувал съня и според кулунгската традиция никога не е ръководил събирането на мед и не се е докосвал до скъпоценната пита, преди да бъде отделена от скалата.

„Да, бих искал да сънувам съня – казва Асдан, – но не съм и не знам защо. Разбира се, че бих могъл да събирам мед. Но и други хора са се опитвали, без да сънуват съня, и са им се случили лоши неща. Бащите им са умрели, децата им са умрели, къщите им са се срутили и реколтата им е пропаднала. От това се боя.“

НА ЗАЗОРЯВАНЕ, както е обичаят по време на събирането на реколтата, навлизаме след един шаман дълбоко в джунглата до малка просека, откъдето съзираме скалите с меда. Десет души сме, включително Маули и неговата група. Шаманът обикаля в кръг просеката, като забива бамбукови пръти в земята и увива около тях дълго парче канап, за да направи нещо като ограждение. Провесва парченца храна на канапа и пали благовония. Щом церемонията започне, казва шаманът, трябва да останем в священото ограждение заради собствената си безопасност.

Илюстрации в естествена големина при максимална дължина

Голяма индийска пчела
(*Apis dorsata*)

ДЪЛЖИНА НА ТЯЛОТО*
17–25 мм

Медоносна пчела
(*Apis mellifera*)

20,5–21,6 мм

Китайска восъчна пчела
(*Apis cerana*)

10–19 мм

Пчела на Кожевников
(*Apis koschevnikovi*)

18–19 мм

Филипинска пчела
(*Apis nigrocincta*)

11–18,5 мм

Малка индийска пчела
(*Apis florea*)

14,5–15,5 мм

Черна пчела гжугже
(*Apis andreniformis*)

14,5–15,5 мм

МЕДОНОСНИ ПЧЕЛИ

Голямата хималайска пчела – най-егрмата медоносна пчела на света – е подвид на *Apis dorsata* (най-горе). Само 4 от сегемте вида медоносни пчели се отглеждат за промишлен добив на мед. Най-гребните и най-егрите медоносни пчели правят питите си на открито, което затруднява отглеждането им в създадени от човека кошери.

Странични ефекти

*За много хора в Хаити уличните продавачи
са основният източник на лекарства.
За продавачите е въпрос на оцеляване*

ТЕКСТ: АРНО РОБЕР

СНИМКИ: ПАОЛО УУДС И ГАБРИЕЛЕ ГАЛИМБЕРТИ

Клодин Журден на 33 години от Южно Хаити продава
лекарства на оживените улици на Порт-о-Пренс.

„Нали виждате – слагам ампицилина до тиленола – блистер с розови хапчета до блистер със сини хапчета. Цветовете си пасват. Ако подредбата не хваща окото, никой няма да си купи нищо.“

Докато говори, Аристил Бонор наглася синята пластмасова кофа на дясното си рамо. Вътре като тотем се издига шпил от многоцветни блистери с лекарства. На върха стърчат ножици, с които отрязва необходимия брой хапчета. Цялото нещо е омотано с ластиси.

Вече повече от 20 години Бонор обикаля улиците на Порт-о-Пренс с лечебната си Вавилонска кула. Той обаче не е фармацевт. Той е амбулантен търговец.

Продавачи като Бонор са се подредили в малък апартамент в квартал Пакот в столицата на Хаити, за да могат Паоло Уудс и Габриеле Галимберти да заснемат портретите им. Дватамата фотографи, които работят по проект за достъпа до здравеопазване в над 25 държави, отдавна са очаровани от скитащите аптекари в града.

Те обясняват, че уличните продавачи са основен източник на лекарства за много хаитяни. „Фармацевтите са изчезващ вид – казва Лионел Етиен, местен вносител на лекарства. – Лекарствата се възприемат като обикновена потребителска стока.“

Макар да приличат на модерни художествени инсталации или пък на реклами за бонбони, преносимите аптеки могат да бъдат опасни като руска рулетка. Липсата на надзор от страна на властите позволява на продавачи без образование като Бонор да купуват и продават фармацевтични продукти: генерични медикаменти от Китай, хапчета с изтекъл срок и фалшиви лекарства, внос от Доминиканската република.

Формално дейността им е незаконна, но спазването на закона рядко се следи от Министерството на общественото здраве и населението. Затова продавачите предлагат всичко, до което могат да се докопат – от хапчета за аборт до имитации на „Виагра“. Понякога дават лоши съвети на своите клиенти. Един продавач казал на тийнейджър да пие силни антибиотици за акнето си.

„Всеки път, когато видя уличен продавач, сякаш ме зашлепяват в лицето – мърмори Флорин Жозеф, завеждащ фармацевтиката в министерството. – Те са като бомби със закъснител, а почти няма как да ги спрем.“

За да направят портретните снимки, Уудс и Галимберти използват голямоформатен апарат с негативи 8x10 инча и средноформатен цифров фотоапарат. За фон служи бяла стена.

Докато чакаха да бъдат снимани, продавачите оглеждаха стоката на съседите и почти не си говореха. Това беше единствената им почивка от дългия ден под палещото слънце. Радваха се на отдиха, но се притесняваха, че губят клиенти.

Уудс и Галимберти казват, че искат да накарат хората да осъзнаят, че достъпът до лекарства, който се приема за даденост в развитите страни, на много места е предизвикателство. В Хаити и продавачи, и клиенти трябва да се оправят както могат.

„Избрах тази професия, тъй като времената тук не са добри – казва Бонор. – Искам децата ми да ходят на училище. А всички имат нужда от лекарства.“ □

Ади Дюме, на 38 години (вляво), и Аристил Бонор, на 36, предлагат лекарствените си продукти на улицата. Някои продавачи имат сергии или павилиони на местните пазари. Други слагат хапчетата в куфари и пътуват с обществените автобуси в Порт-о-Пренс в търсене на допълнителни продажби.